

Vestits de seda de l'època dels Reis Catòlics exposats al Saló de la Fama del Col·legi de l'Art Major de la Seda recentment restaurat.

Teler de vellut restaurat en el Col·legi de l'Art Major de la Seda.

VICENT BAYDAL

Professor d'Història del Dret (Universitat Jaume I)

»»

«A orillas del Guadalaviar está situada la ciudad de Valencia, en medio de un inmenso bosque de moreras». Tot i que evidentment l'Horta anava ben plena d'altres fruiters, verdures i hortalisses, el geòleg i naturalista irlandès William Bowles només veia que moreres entorn del cap i casal en 1775, com així ho va deixar escrit en la seua *Introducción a la historia natural y a la geografía física de España*. L'expressió referent als boscos de moreres fou igualment emprada de manera abundant per Antoni Josep Cavanilles una vintena d'anys després en les seues *Observaciones del Reyno de Valencia*, en passar també per la Vall d'Uixó, el Camp de Túria, la Ribera, la Safor, la Vall d'Albaida, la Marina Alta o les hortes de Xèrica, Xàtiva i Oriola. No debades, la seda erallavors la Ford dels nostres dies per als valencians, és a dir, no només el principal gènere d'exportació comercial, sinó també la principal indústria del territori, que donava treball directe a vora 8.000 operaris –incloent unes 2.000 dones– en uns 1.500 tallers diferents instal·lats a la capital i proporcionava guanys a molta altra gent que participava en el llarg i complex procés de producció de la morera, el cuc, la fibra, els teixits i les peces de seda.

València era llavors, fa poc més de dos-cents anys, el nucli seder més gran de la península Ibèrica i un dels més importants de tot Europa. Tanmateix, després del seu progressiu declivi i pràctica desaparició al llarg del segle XIX, per la combinació d'una falta de modernització tecnològica davant la competència d'altres centres productors mecanitzats, els efectes de la plaga de pebrina que a partir de 1854 afectà greument els cucs de seda i la reinversió dels capitals obtinguts en altres negocis agrícoles i industrials, de vegades sembla que no haja quedat pràcticament res d'aquella esforçada dedicació col·lectiva. Però ací i allà n'afloren, pertinaces, vestigis antropològics (com la tradicional criança dels cucs que practiquen els xiquets en arribar la primavera), paisatgístics (els horts de moreres que encara esguiten el Camp de Túria i la Ribera), lingüístics («qui tinga cucs que pele fulla») o arquitectònics (com les andanes, el mateix nom de les quals prové de les fileres de canyissos que s'empraven per a alimentar i treballar els cucs). I, sobretot, es manté una estesa memòria social, constantment avivada en les darreres dècades per historiadors com Germán Navarro Espinach i Ricardo Franch Benavent, els seus principals estudiosos per a les èpoques medieval i moderna respectivament.

És en este context que fa dos anys, per iniciativa de diverses institucions valencianes i internacionals, València fou nomenada Ciutat de la Seda i Focal Point of Silk Road, i entre

El fil històric de la seda

«Las rutas de la seda en la historia de España y Portugal» n'és el degut tribut acadèmic a un àmbit d'investigació cabdal per a conèixer l'evolució històrica de moltes societats arreu del món i, en particular, de la valenciana, atès que aquesta fa poc més de dos-cents anys, encara era el nucli seder més gran de la península Ibèrica i un dels més importants de tot Europa.

les diverses activitats consegüentment realitzades destacà, en l'àmbit acadèmic, la celebració a la Universitat de València d'un congrés internacional sobre *Las rutas de la seda en la historia de España y Portugal*, organitzat pels esmentats investigadors i pel també professor d'història Daniel Muñoz. La trobada acadèmica, traduïda en el llibre ací ressenyat, era una necessària actualització historiogràfica dels treballs publicats una vintena d'anys arrere en l'obra *España y Portugal en las rutas de la seda*. Es tracta, doncs, com afirmen els seus coordinadors, d'una visió de conjunt sobre la influència de la seda en la història de les societats ibèriques, posant l'accent en els períodes cronològics i les àrees geogràfiques en què aquell sector adquirí una major rellevància en la vida econòmica i condicionà més intensament les relacions socials i les manifestacions culturals, traçada pels principals experts sobre la qüestió de diferents universitats de Madrid, Granada, Almeria, Porto, Saragossa, Múrcia, Castella-La Manxa, València, Lisboa i Barcelona.

Així les coses, Laura Rodríguez introduïx el volum amb un repàs als inicis de la producció de seda a la Xina fa milers d'anys i la seua progressiva arribada a Occident primer en època romana, via Síria, Egipte i Grècia, i després en el període medieval, en passar, per una banda, del Pròxim Orient a Al-Àndalus, i, per una altra banda, de Bizanci a Lucca i d'ací a Venècia, Florència i Gènova, que fou la ciutat des d'on arribaren els artesans i les tècniques que feren desenvolupar enormement la indústria en diverses ciutats de la península Ibèrica durant la segona mitat del segle XV. De fet, la investigadora Adela Fàbregas explica en el seu article sobre l'emirat nassarita de Granada que en aquell moment la seda andalusina, tot i que

anteriorment havia abastit el consum de luxe dels regnes cristians, ja no s'exportava en forma de teixits, sinó de madeixes, amb una intervenció predominant dels mercaders genovesos i valencians, per tal de ser treballada en altres centres productors. La situació, però, canvià amb la conquesta de 1492, quan els mateixos interessos genovesos i valencians, combinats amb la colonització castellana i la tradició sericícola de la zona, van fer de Granada un dels principals nuclis seders andalusos, entre els quals, com constata el professor Félix García, també hi havia Còrdova, Sevilla i, en menor mesura, Jaén.

Paral·lelament, al Regne de Portugal sí que fou important en un inici la producció de les comunitats musulmanes que s'havien mantingut després de la conquesta cristina, que hi feien la denominada «oubra mourisca», al mateix temps que, per una altra banda, en la regió del nord-est finalment especialitzada en la confecció sedera, la de Trás-os-Montes, entorn de Bragança, eren els jueus conversos els que dominaven la producció, segons indiquen els investigadors Fernando de Sousa i Joana Sequeira. També en altres territoris ibèrics el llegat andalusí aju-

dà a la familiaritat amb la seda dels cristians, però van ser estos darrers els que van expandir els treballs vinculats amb ella, com el conreu intensiu de moreres en el cas de Múrcia, ací estudiat pel professor Pedro Miralles. En este cas hi havia un enorme volum de confecció de fibra de seda en brut, però era majoritàriament exportada, ja que la producció tèxtil local era relativament escassa, com també passava, per exemple, a Saragossa, on els artesans seders abastien únicament els mercats del Regne d'Aragó, segons explica la historiadora de l'art Ana Ágreda. Per contra, com es desprén dels capítols preparats per Francisco José Aranda i José Antolín, el gran centre productor de la península, en competència amb València durant els segles XVI i XVII, fou la ciutat de Toledo, des d'on s'elaboraven i es distribuïen un nombrós volum de peces, amb una especial incidència de la demanda feta des de Madrid, on a partir de 1561 s'instal·là la cort reial i on també es desenvolupà una xicoteta estructura industrial pròpia.

Però si hi hagué un territori que destacà per la seua dedicació a la seda, eixé fou el valencià, com mostren els professors Navarro i Franch. Més enllà de la possible importància de la tradició andalusina o del paper dels teixidors jueus, la veritable arrancada es produí a mitjan segle XV amb l'arribada a la ciutat de València d'un gran nombre de velluters genovesos i l'organització del primer gremi seder de la península en 1479. En paral·lel, milers de llauradors de pràcticament totes les comarques del Regne començaren a cultivar moreres cada vegada amb més profusió, fins a esdevindre el gran centre proveïdor de fibra de seda de tota la península, el comerç de la qual estava monopolitzat a la Llonja dels Mercaders de València, que d'ací va prendre el seu altre nom de Llonja de la Seda. De fet, els rendiments econòmics eren tan importants que amb la fiscalitat que gravava la seua exportació les Corts van bastir tot el sistema defensiu de torres de vigilància dels atacs piràtics contra el litoral valencià. Així el Regne de València i la seua capital, tant per la seua dedicació agrícola com per la comercialització i la producció artesanal, es van convertir en un dels grans territoris seders d'Europa, més encara en el segle XVIII, durant el qual es van formar algunes de les grans fortunes familiars valencianes, com les dels ennoblits Félix Pastor i Vicent Tamarit. En esta època, a més a més, el comerç colonial tingué un paper molt destacat en el desenvolupament del sector, segons apunten els treballs de Daniel Muñoz i Maria João Ferreira per als casos d'Espanya i Portugal respectivament.

En tot cas, en darrer terme, cap d'aquells nuclis sobrevisqué en condicions als canvis d'estructura productiva inherents a la contemporaneïtat i anaren sucumbint al llarg del segle XIX. Únicament un dels territoris que fins llavors havia mantingut una relativament modesta tradició artesanal, Catalunya, en mecanitzà el procés i instal·là fàbriques modernes, sobretot en les àrees de Barcelona i Reus, de manera que a començaments del segle XX la indústria sedera catalana acabà substituint la valenciana com la més important de la península, segons mostra en este cas la professora Àngels Solà. No debades, encara és un goig per als sentits visitar un dels monuments més desconeguts de la capital catalana, la Casa de la Seda, seu del Col·legi de l'Art Major de la ciutat, creat en 1834. Amb tot, el pes dels segles no és banal i encara a les nostres llars perviu una memòria col·lectiva vinculada a la cultura sedera molt més arrelada i estesa, i feliçment honorada i impulsada amb la recent rehabilitació i museïtzació del Col·legi de l'Art Major de València.

««

LAS RUTAS DE LA SEDA EN LA HISTORIA DE ESPAÑA Y PORTUGAL
Ricardo Franch
Germán Navarro
(coords.)

► Publicacions de la Universitat de València
432 PÁGS. 20 €